Artikkeli

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

CC BY NC

Kansalaisaktivistit vai pandemiankieltäjät?

Vaihtoehtoiset äänet journalistisessa mediassa COVID-19-pandemian aikana

Kansalaisten vaihtoehtoiset näkökulmat ovat olleet kriittisen keskustelun kohteena COVID-19-pandemian aikana, jolloin viranomaissuosituksista eriävät näkemykset on monesti luokiteltu disinformaatioksi. Samaan aikaan on esitetty, että kansalaisten erilaisia mielipiteitä huomioidaan liian vähän. Artikkelissa selvitetään, ilmenikö poikkeusajan valtamediassa kansalaisten kriittisten näkemysten ulossulkemista ja mahdollisesti polarisaatiota vahvistavaa viestintää. Tutkimuksessa kysytään: miten viranomaisviestinnästä poikkeavia näkemyksiä esittäviä on kuvattu ja millaisia mielikuvia vaihtoehtoisista näkemyksistä on rakennettu? Aihetta tutkitaan analysoimalla vaihtoehtoisia näkökulmia esittävistä kansalaisaktivisteista kertovaa dokumenttiohjelmaa sekä artikkeliaineistoa. Median roolia tarkastellaan viestinnällisen polarisaation näkökulmasta kehysteoriaa soveltaen, jolloin kansalaisten vaihtoehtoisia näkemyksiä esittävästä media-aineistosta saadaan näkyviin retorisin keinoin muodostettuja tulkintakehyksiä. Tutkimus väittää, että valtamediassa tarjottu tulkinta kansalaisten erilaisista näkemyksistä on ollut monesti yksinkertaistavaa ja vastakkain asettelevaa. Tutkimus esittää, että journalistisia tulkintakehyksiä tulisi oppia tunnistamaan ja tunnustamaan paremmin, sekä kannustaa niiden laajentamiseen. Näin voitaisiin kehittää mediatuotantoa, joka kunnioittaa moniäänisyyttä myös hankaliksi koetuista aiheista.

AVAINSANAT: viestinnällinen polarisaatio, moniäänisyys, pandemia mediassa

Keitä ovat ihmiset, jotka osoittavat mieltään Suomen koronarajoituksia vastaan ja levittävät väärää tietoa niin pandemiasta, maskeista, koronatesteistä kuin rokotuksistakin? (Pandemiankieltäjät-tv-dokumenttiohjelma, 2021, ohjelman esittelyteksti*)*

Koronapandemian aika on ollut erityinen haaste politiikalle, demokratialle ja medialle. Poliittiset päättäjät ovat joutuneet nopeiden ratkaisujen eteen, ja media on yrittänyt pysyä tilanteiden tasalla. Pandemian aikana suomalaiset ovat käyttäneet entistä enemmän aikaa erilaisten medialähteiden äärellä (Kohvakka ja Saarenmaa 2021). Yleisö-

tutkimuksen mukaan medialla on paljon valtaa suomalaisessa yhteiskunnassa, ja useimpien mielestä valta on viime aikoina edelleen kasvanut. Samalla arviot journalistisen valtamedian yhteiskunnallisesta suoriutumisesta ovat tulleet aiempaa kriittisemmiksi. ”Eniten ovat heikentyneet arviot siitä, miten media onnistuu edistämään suomalaista kulttuuria ja yhteenkuuluvuutta. Myös luottamus median riippumattomuuteen ja kykyyn valvoa vallankäyttöä on vähäisempää kuin ennen” (Matikainen ym. 2020, 5).

Koronapandemian aikaan sananvapautta rajoitettiin monissa maissa disinformaation leviämisen ehkäisemiseksi. Myös Suomessa viranomaisviestinnästä selkeästi poikkeavia, sitä kritisoivia tai esimerkiksi koronarokotteen turvallisuutta pohtivia sosiaalisen median kanavia varoitettiin tai suljettiin. Poikkeusaikaa koskevien tutkimusten mukaan suomalaisilla on ollut varsin korkea luottamus uutismediaan, mutta tiedonvälityksen ristiriitaisuutta ja kansalaisten mielipiteiden vähäistä huomiointia on kritisoitu (Tilastokeskus 2022; Hakala ja Ruggiero 2022; Jallinoja ja Väliverronen 2021; Simonen ym. 2021). Kansalaisten luottamus yhteiskunnan instituutioihin on jonkin verran vähentynyt (Metelinen 2021). OECD:n kansalaisyhteiskunnan tilaa koskevan selvityksen mukaan suomalaisten luottamus eri instituutioihin vaihtelee, ja vain pieni osa ihmisistä uskoo voivansa vaikuttaa poliittisiin prosesseihin (OECD 2021). Raportti suosittelee yhdenvertaista mielipiteiden huomioon ottamista sekä laajempaa vuoropuhelua kansalaisten kanssa.

Poliittinen ja ideologinen polarisaatio on puhuttanut viime aikoina tutkijoita Suomessa ja kansainvälisesti (Fletcher ym. 2020; Reunanen 2022). Poikkeusaika on lisännyt monissa maissa huolta ja keskustelua myös viestinnällisestä polarisaatiosta eli ihmisten välisestä vastakkainasettelusta ja jännitteistä (Tolonen 2021; Niemi 2022; Reiter-Haas ym. 2022). Polarisaatio ja eroavat näkemykset kuuluvat kaikkiin yhteiskuntiin, mutta erojen vahvistuessa liiaksi ne voivat aiheuttaa ongelmia. Jos ihmisryhmät asetetaan vastakkain oletettujen ominaisuuksien perusteella, ja asetelma nähdään mustavalkoisena, tilanne voi aiheuttaa sosiaalisia ristiriitoja ja konflikteja. Syntyy me ja ne -tyyppistä ajattelua, joka heikentää yhteistyön mahdollisuuksia kriisitilanteissa ja uhkaa yhteiskuntarauhaa (Brandsma 2017, 104; Attias ja Kangasoja 2021). Poikkeusaikaa on julkisessa keskustelussa kuvattu myös sosiaaliseksi pandemiaksi, joka rikkoo ihmisten välisiä suhteita ja sulkee ihmisryhmiä yhteiskunnan ulkopuolelle.

Viestinnällinen polarisaatio on näkynyt esimerkiksi kärjekkäinä keskusteluina koronarokotteiden ja rajoitustoimien hyödyistä tai haitoista. Viestinnällinen jakautuminen on tunnistettu erityisesti sosiaalisen median julkaisualustoilla ja keskusteluryhmissä, mikä on johtanut hallinnolliseen viestintään kriittisesti suhtautuvien äänien poistamiseen (Niemiec 2020; Farr ja Rodriguez 2020). Median luottamusta tarkastelevien tutkijoiden mukaan yhteiskunnan ideologinen jakautuminen on muodostunut ongelmaksi itseään neutraalina pitävälle journalismille tilanteissa, joissa se on sulkenut pois vaihtoehtoisia näkökulmia (Ojala 2021; Reunanen 2022). Julkisuuteen ovat nousseet uutiset, joissa esimerkiksi poliittista päätöksentekoa tukeva asiantuntijapuhe ja koronarokotteisiin epäilevästi suhtautuvat on asetettu vastakkain, vaikka koronarokotteiden epäilyssä ei yleensä ole kyse tiede- tai edes rokotevastaisuudesta (Goldenberg 2021; Nurmi ja Vuolanto 2020; Väliverronen ja Jallinoja 2021).

Journalistisen valtamedian on arvosteltu tukevan liian paljon ja yksipuolisesti viranomaisviestintää ja sulkevan ulos eriäviä mielipiteitä esittäviä (Mallon ja Saalo 2021, 133–145; Siippainen 2021; Mattila 2022). Monet koronapandemian ajan poikkeuksellista viestintää

arvioineet viestinnän ammattilaiset ovat korostaneet osallistavan ja moniäänisen vuorovaikutuksen merkitystä, joka ei ole kaikilta osin toteutunut (Kantanen ja Koskela 2022). ”Rokottamattomien pandemiasta” muodostui poikkeusaikana toistettu ilmaisu, jota käytettiin niin Suomessa kuin kansainvälisesti. Ilmaisua kritisoitiin lääketieteen alan lehti *Lanceletissa* yksinkertaistavana ja kansalaisten yhtenäisyyttä vaarantavana (Kampf 2021). Vastakkainasettelun tunnedynamiikkaa ovat voineet vahvistaa metaforat, jotka kuvaavat tilannetta ”sodaksi virusta vastaan” (Forsberg 2020).

Poikkeusaika on samalla synnyttänyt runsaasti kansalaisliikehdintää, joka suhtautuu viranomaisten pandemian hallintaa koskevaan viestintään epäillen tai kriittisesti. Tämä on ilmennyt vaihtoehtomedioiden julkaisuina, verkostoitumisena, mielenilmauksina, tapahtumina sekä erilaisina kannanottoina. Sosiaalisen median julkaisemista koskevien rajoitustoimien seurauksena kriittiset näkemykset ovat hakeutuneet julkaisemista rajoittamattomille julkaisualustoille. Tutkijat ovat todenneet, että nykyinen mediaympäristö tuo haasteita julkiselle keskustelulle ja kansalaisten viestinnällisille oikeuksille (Reunanen ja Herkman 2020). Haasteita tuottavat niin mediayritysten ansaintalogiikka kuin eri tahojen poliittiset pyrkimykset, joiden ratkaiseminen ei ole yksinkertaista lain tai sananvapauden näkökulmista.

Tässä artikkelissa selvitetään, ilmeneekö poikkeusajan valtamediassa kansalaisten kriittisten näkemysten ulos sulkemista ja mahdollisesti polarisaatiota vahvistavaa viestintää. Valtamedialla tarkoitetaan valtavirtamediaa (*mainstream media*), jota käytetään yleisesti viittaamaan perinteiseen uutismediaan ja suurilevikkisiin medioihin, jotka usein vaikuttavat vallitseviin näkemyksiin. Tutkimuksessa kysytään: miten viranomaisviestinnästä poikkeavia näkemyksiä esittävät kuvataan ja millaisia mielikuvia vaihtoehtoisista näkemyksistä rakennetaan? Lopuksi pohditaan, millaisin keinoin voitaisiin toteuttaa erilaisia näkemyksiä kunnioittavaa moniäänisyyttä mediajulkisuudessa.

Polarisaatio ja valtamedian rooli

Filosofi Bart Brandsman (2017) mukaan polarisaatiossa eli vastakkainasettelussa on kyse ajatusrakenteesta, joka on itsessään neutraali, mutta muodostuu ongelmaksi, jos siitä tulee mustavalkoinen ja ehdoton. Viestinnällinen polarisaatio kehittyy me vastaan ne -ajattelun pohjalta, jolloin ryhmät asetetaan vastakkain oletettujen ominaisuuksien perusteella. Polarisaation polttoaineena toimii identiteettipuhe, jossa puheella määritellään jonkin ryhmän identiteettiä. Tällöin yksilöt luokitellaan ryhmiin stereotyyppisten ominaisuuksien perusteella (Brandsma 2017, 26–43). Polarisaatiota lietsotaan leimaamisella ja vihapuheella. Brandsma huomauttaa polarisaation toimivan tunnetasolla. Tutkijat puhuvat usein affektiivisesta eli tunnevoimaisesta polarisaatiosta (esim. Tolonen 2021). Polarisaatiossa ei ole kyse faktoista, vaan siitä miltä asiat tuntuvat. Faktat voivat toimia polttoaineena, jos niitä tulkitaan vain omasta näkökulmasta omaa ajatusrakennetta vahvistaen. Vaistomainen tunnedynamiikka aiheuttaa puolustautumisreaktion, jolloin keskustelu on vaikeaa ja faktoista kiisteleminen turhaa. (Brandsma 2017, 23; Attias ja Brandsma 2021, 25.)

Brandsman mallin mukaan ihmiset asettuvat polarisoituneiden näkemysten tilanteessa erilaisiin rooleihin. Yllyttäjät kokevat olevansa moraalisesti oikeassa ja haluavat asialleen

näkyvyyttä. Liittyjät hakeutuvat johonkin ryhmään, mutta he eivät ole niin jyrkkiä mielipiteiltään. Hiljaiset puolestaan näkevät asioiden monisävyisyyden, vaikka he eivät ilmaise näkemyksiään. (Brandsma 2017, 32; Attias ja Kajanoja 2021.) Brandsman mukaan polarisaation keskellä olevat hiljaiset ovat tärkeimpiä ristiriitojen purkamisessa, koska he eivät lisää polttoainetta kumpaankaan suuntaan. Osa kansalaisista saattaa vaieta, jotta he eivät tulisi leimatuksi tai sosiaalisesti eristetyksi näkemystensä vuoksi.

Hiljaisuus voi merkitä myös hiljaista vastarintaa, jossa ei lähdetä vastakkainasetteluun, mutta joka voi ilmetä asioiden välttämisenä tai piilotettuna tottelemattomuutena, ”arkipäivän jurnutuksena” (Lehtola ja Autti 2019, 8–24). Jos valtamedia välittää vain oletettua enemmistön kantaa, mahdollisesti merkittävä osa mielipiteistä hautautuu näkyvistä ja hiljaiset hiljenevät yhä herkemmin. Valtiotieteen tutkija Noelle-Neumann kuvaa tätä kehityssuuntaa ”hiljaisuuden spiraalina” (Noelle-Neumann ja Petersen 2004), mikä johtaa pahimmillaan demokraattisen keskustelun kuihtumiseen. Kriittisen diskurssianalyysin tutkija van Dijkin mukaan julkisuudessa esitetty mustavalkoinen yksinkertaistaminen siirtyy usein ruohonjuuritason keskusteluihin, mikä voi johtaa kansalaisia eriarvoistavaan viestintäilmapiiriin (van Dijk 2008, 65–85) sekä tilanteeseen, jossa ihmiset ilmaisevat vain konsensusta tukevia näkemyksiä.

Attias ja Brandsma (2021) kuvaavat miten käsittelemättömät asiat jäävät kytemään, mustavalkoistavat ajattelua ja kiristävät jännitteitä. Vaihtoehtoisten näkemysten leimaaminen ja hiljentäminen voivat ajaa ihmiset omiin leireihinsä, jolloin keskustelu rajautuu samoin ajattelevien ryhmiin ja viestinnällinen polarisaatio syvenee. Vastaavasti dialogisuus, avoimuus ja erilaisuuden hyväksyminen voivat purkaa viestinnän jännitteitä. (Attias ja Brandsma 2021, 45, 104–128.)

Mikä sitten on journalistisen valtamedian rooli jännitteitä sisältävässä viestintämaisemassa? Useimmiten rooli asettuu sen liiketoiminnan ja yhteiskunnallisen toiminnan välimaastoon. Journalistisen median yhteiskunnallisiksi tehtäviksi on perinteisesti nimetty vallankäytön valvominen ja demokratiaan kuuluvan keskustelun ylläpitäminen. Suomalaisen median roolia vallan verkostoissa käsittelevän tutkimuksen mukaan median valta nojaa usein moraaliseen konsensukseen, eikä se juurikaan kykene tarttumaan aktiivisesti sellaisiin kysymyksiin, joista vallitsee aitoja poliittisia erimielisyyksiä ja laajoja intressiristiriitoja. Sen sijaan vallanpitäjät pyrkivät, ja tutkimuksen mukaan jollain tavoin onnistuvat, ”alistamaan median ja journalismin symbolisen vallan resurssit omien pyrkimystensä palvelukseen”. (Kunelius ym. 2010, 461.)

Kaikkia ammattijournalisteja koskevat eettiset ohjeet, joita valvoo Julkisen sanan neuvosto. Neuvoston tehtävänä on tulkita hyvää journalistista tapaa ja puolustaa sanan- ja julkaisemisen vapautta. Neuvoston mukaan hyvä journalistinen tapa perustuu jokaisen oikeuteen vastaanottaa tietoja ja mielipiteitä (JSN 2022). Uutismedian liiton jäsenlehdet ovat sitoutuneita noudattamaan Journalistin ohjeita ja Julkisen sanan neuvoston periaatteita. Julkisen palvelun median tehtävät on määritelty laissa, jonka lisäksi toimintaa ohjaavat säädökset, toimintaperiaatteet ja ohjeistukset. Lain mukaan ”julkisen palvelun ohjelmatoiminnan tulee erityisesti tukea kansanvaltaa ja jokaisen osallistumismahdollisuuksia tarjoamalla monipuolisia tietoja, mielipiteitä ja keskusteluja sekä vuorovaikutusmahdollisuuksia” (Laki Yleisradio Oy:stä 1993).

Aineisto ja menetelmät

Tässä tutkimusartikkelissa tarkasteluun on nostettu esimerkkejä journalistisista uutismedian sisällöistä COVID-19-pandemia-ajan kontekstissa, jolloin viestinnällinen polarisaatio on ollut esillä erityisesti viranomaisten pandemiaviestintään luottavien ja siihen epäröivästi suhtautuvien välillä. Aineistoa kartoitettiin seuraamalla ja lukemalla valtamedian julkaisuja aikajaksolla 1.1.–31.12.2021, jolloin vastakkain asetteleva viestintä näkyi selvästi julkisuudessa. Aineisto rajattiin Yleisradion, *Helsingin Sanomien*, *Aamulehden* ja *Ilta-Sanomien* mediasisältöihin. Valitut uutismediat ovat Uutismedian liiton jäseniä, ja ne ovat sitoutuneita noudattamaan Journalistin ohjeita sekä Julkisen sanan neuvoston periaatteita (Uutismedian liitto 2022). Yleisradio on sitoutunut sekä lain määräämiin tehtäviin että eettisiin periaatteisiin (YLE 2022). Seurannassa olivat sisällöt, jotka kuvaavat ja tulkitsevat kansalaisten pandemian hallintaan ja viranomaisviestintään epäröivästi suhtautuvien näkemyksiä. Seurannan lisäksi käytettiin arkistojen hakutyökaluja (esim. hakusanoja ”korona”, ”kriittinen”, ”aktivisti”, ”vaihtoehdot”, ”salaliitto”), joilla voitiin listata yhteensä noin 70 artikkelia tai ohjelmaa.

Analysoitavaksi aineistoksi valittiin mediasisältöjä, joissa esitetään kansalaisten pandemian hallintaan liittyviä vaihtoehtoisia, epäileviä tai kriittisiä näkökulmia. Aineisto peilautuu näin sekä journalismin demokraattista keskustelua edistäviin tehtäviin että viestinnän polarisaatioon. Seurannassa ja media-arkistojen hauilla ei löytynyt sisältöjä, joissa viranomaisten pandemiaviestintään epäröivästi suhtautuvien kansalaisten äänet olisi tulkittu ilman näkemysten oikaisua tai vastakkainasettelua.

Analysoitavaksi valittiin Yleisradion tuottama televisio-ohjelma *Pandemiankieltäjät* sekä 14 uutismedioiden lehtiartikkelia, joissa käsitellään rajoitustoimiin ja erityisesti koronarokotuksiin epäröivästi tai kriittisesti suhtautumista. Artikkeleissa ei ole mukana kolumneja. Yleisradion Spotlight-sarjaan kuuluva *Pandemiankieltäjät*-dokumenttiohjelma kuvaa viranomaisten pandemiaviestintään epäröivästi suhtautuvia kansalaisia. Ohjelma valittiin, koska se oli ensimmäisiä kriittisesti pandemian hallintaan suhtautuvia kansalaisia kuvaavia valtavirran mediasisältöjä, ja koska ohjelma herätti runsaasti julkista keskustelua yleisöpalstoilla ja erityisesti sosiaalisessa mediassa (esim. Pitkänen 2021; Kemppe 2021). Uutismedioiden valituissa artikkeleissa kuvataan myös viranomaisviestinnästä poikkeavia näkemyksiä ja muodostetaan mielikuvia vaihtoehtoisista näkemyksistä. Artikkelit toimivat rinnakkaisena aineistona, jolloin löydöksien toistuvuutta voidaan verrata. Valitut artikkelit edustavat esimerkinomaisia sisältöjä, ja valinnan ulkopuolelle jääneissä hakujen listaamissa artikkeleissa oli havaittavissa vastaavia piirteitä.

Analyysissa median roolia tarkastellaan Brandsman (2017) polarisaatiomallissa, joka merkitsee ajatusrakenteeseen pohjautuvaa vastakkainasettelua. Mallissa näkemyksiltään vastakkaiset osapuolet voidaan nähdä yllyttäjinä, jos he kokevat olevansa moraalisesti oikeassa ja pyrkivät näkyvyyteen (Brandsma 2017, 26–27). Yllyttäjät lietsovat vastakkainasettelua toisten leimaamisella ja vihaisuutta ilmaisevalla kielenkäytöllä. Tunnedynamiikka tekee vastapuolten keskustelun vaikeaksi, eivätkä faktat ratkaise kiistakysymyksiä. Analysoinnissa tarkastellaan mediadiskurssin retorisia ilmaisuja ja puhujakategorioita sekä erilaisten positioiden valitsemista.

Viranomaisviestinnästä poikkeavista näkemyksistä ja niitä esittävistä kriittisistä kansalaisista tuotettua mediadiskurssia analysoidaan kehystämisen näkökulmasta. Kehysanalyysilla haetaan vastauksia kysymyksiin, miten erilaisia näkemyksiä esittävät kuvataan ja millaisia mielikuvia vaihtoehtoisista näkemyksistä rakennetaan. Viestinnän tutkija Erkki Karvosen

(2000) mukaan viestinnässä voidaan tiedostaen tai tiedostamatta valita sopiva viitekehys asialle, ja siten saada se näyttämään halutunlaiselta. Median tulkintakehikot ovat journalistien työrutiineihin kuuluvia malleja, jotka mahdollistavat nopean informaation käsittelyn, luokittelun ja paketoimisen yleisölle. Tutkimuksen tehtävänä on tällöin kysyä, mitä kehikkoa jutussa käytetään ja miksi juuri sitä. (Karvonen 2000, 80.)

Kaikki narratiiviset elementit, kuten kuvat ja sanavalinnat muodostavat tulkintakehyksiä. Lisäksi media valitsee agendalle aiheita, nostaa näkyville tärkeinä pitämiään asioita ja jättää huomiotta toisia. Asioiden tärkeysjärjestykseen asettaminen (*agenda setting*) vaikuttaa kansalaisten muodostamaan ymmärrykseen eri ilmiöistä sekä yhteiskunnassa käytävästä keskustelusta.

Poliittista viestintää tutkineen Robert Entmanin (1993) mukaan journalistien pyrkimys objektiivisuuteen johtaa usein vallitsevan tulkintakehikon uusintamiseen, mikä estää yleisöä muodostamasta tasapuolista käsitystä asiasta. Kehysanalyysilla voidaan osoittaa, että etusijalle asetettu merkitys määrää paljolti yleisön tulkinnan asiasta. Entmanin mukaan poliittiset eliitit kykenevät kontrolloimaan tapoja, joilla yhteiskunnalliset kysymykset kehystetään. Sopivasti kehystämällä luodaan haluttu tilannemääritelmä, jonka media useimmiten toisintaa, ja sitä tietä myös yleinen mielipide on mahdollista ohjata halutunlaiseksi. (Entman 1993, 51–58.) Yksilötasolla vaikutus voi olla esimerkiksi kehyksille altistumisen myötä muuttunut mielipide. Yhteiskunnallisella tasolla kehystäminen voi vaikuttaa päätöksentekoon muokkaamalla kansalaisten mielipiteitä. (Ikäheimo 2021.)

Tämän tutkimuksen analyysissa tunnistetaan ja kuvaillaan niitä vallitsevia kehyksiä, joilla viranomaisviestinnästä poikkeavia tai niitä epäileviä näkemyksiä sekä niitä esittäviä kansalaisia valtamediassa on kuvattu. Tutkimukseen on valittu deduktiivinen lähestymistapa, jolloin analysoitavat kehykset määritellään aineiston alustavan luennan pohjalta. Kehysten identifiointia on systematisoitu soveltamalla viestinnän tutkija James William Tankardin (2001,100) työlistaa, jolloin ensimmäiseksi selvitetään mahdolliset kehykset, toiseksi laaditaan niistä luettelo, kolmanneksi kehitetään avainkäsitteet ja symbolit kehysten identifioimiseksi ja neljänneksi käytetään kehyksiä sisältöanalyysin kategorioina. Tämän jälkeen mediasisältöjä on mahdollista koodata näihin luokkiin. Mahdolliset kehykset on valittu käymällä läpi aineistoa ja listaamalla kehyksiä, jotka voidaan erottaa ja jotka ovat yleisesti tunnistettavissa (Tankard 2001; Ikäheimo 2021).

Kehysanalyysin tulokset kiinnitetään Brandsman (2017) polarisaatiomalliin, jolla selvitetään journalistisen argumentoinnin suhdetta polarisaation vahvistamiseen ja purkamiseen. Käytettyjen kehysten kuvauksella pyritään mahdollisesti tiedostamattomien kehysten näkyväksi tekemiseen journalistisen työn prosesseissa sekä niiden vaikutuksen ymmärtämiseen poikkeusajan kontekstissa.

Aktivistit vaarallisuuden kehyksissä

Pandemiankieltäjät-ohjelma kuvaa ihmisiä, jotka suhtautuvat epäilevästi viranomaisten koronaviestintään ja -rajoituksiin. Ohjelma koostuu pääosin Helsingin kansalaistorilla keväällä 2020 mielenosoituksessa kuvatuista videokuvista, kahden mielenilmaukseen osallistuneen henkilön haastatteluista, kolmen yhteiskuntatieteilijän ja yhden julkisuudessa

tunnetun lääkärin asiantuntijalausunnoista sekä tv-dokumentin toteuttaneen kahden toimittajan journalistisesta selvitystyöstä.

Ohjelman narratiivia voi verrata elokuvakerrontaan, jossa katsoja johdatellaan tarinamuotoisilla kuvauksilla tapahtumien sisään ja kokijaksi. Kun ohjelman kertoja ainoastaan kuvailee asioita ”niin kuin ne tapahtuivat”, kuten ohjelman mielenosoituksessa, kertojan rooli rakentuu eri tavalla kuin suorassa argumentoinnissa. Kun katsoja tekee tulkinnan narratiivissa rakentuneen tulkintakehyksen puitteissa, kertoja ei joudu selontekovelvolliseksi väitteestään. Narratiivi johdattelee katsojan tekemään kategorisoinnin itse, ja kertoja näyttäytyy henkilönä, joka pitäytyy tosiasioissa. (Jokinen 2002, 144–145.)

Pandemiankieltäjät-ohjelman alku sisältää kuvauksia kylttejä ja Suomen lippuja kantavista mielenosoittajista räntäsateessa, halaavia ihmisiä, poliiseja portaikossa ja miestä taluttamassa. Symboliikka, kuten poliisit, liput ja banderollit aktivoivat katsojalla vaaraan ja konfliktiin liittyviä tulkintakehyksiä. Journalistisessa mediassa huomio kohdistuu usein konfliktiin, vastustajiin tai oppositioon vallitsevassa tilanteessa (Smith 1997). Ohjelman draamallinen jännite muodostuu kuvausvalinnoista, musiikista ja lyhyistä haastatteluista, jotka luovat katsojalle mielikuvan kohteena olevista aktivistiryhmistä. Vaikutelma on tunnevoimainen ja mahdollisesti pelkoefektiä tarjoava.

Kuva 1. Pandemiankieltäjät-tv-dokumentissa kuvataan mielenosoitusta Helsingin kansalaistorilla maaliskuussa 2021. Kuvassa poliisit ovat ryhmittyneet mielenosoittajien vastapuolelle.

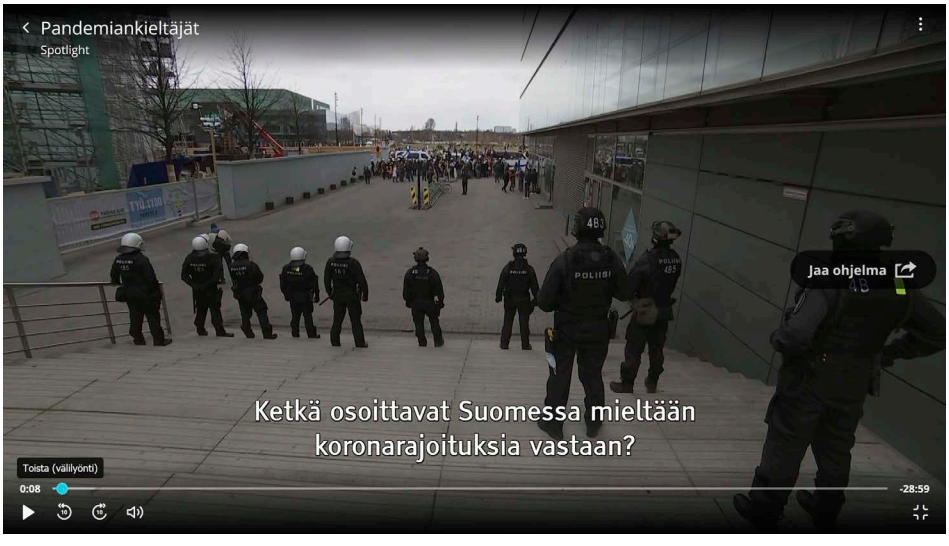

Kuvakaappaus *Yle Areenasta*.

Pandemiankieltäjät-tv-dokumentin tavoitteet ja tiivistelmä kerrotaan ohjelman tallenteen ingressissä:

> *Keitä ovat ihmiset, jotka osoittavat mieltään Suomen koronarajoituksia vastaan ja levittävät väärää tietoa niin pandemiasta, maskeista, koronatesteistä kuin rokotuksistakin? Spotlight liittyi vaihtoehtoisissa sosiaalisissa medioissa oleviin koronankieltäjien ryhmiin ja löysi kytköksiä sekä Yhdysvaltain koronavastaiseen liikkeeseen että Venäjän ulkoministeriöön.* (YLE 31.5.2021.)

Lähtökohtaisesti katsojalle esitetään tässä ingressissä useita vaaran kehyksiin sopivia ilmaisuja, kuten mielenosoittajat, väärän tiedon levittäjät, koronankieltäjät sekä kytkökset epäilyttäviin ryhmiin. ”Pandemiankieltäjät”-nimitystä ei täsmennetä ohjelman aikana. Ohjelmassa esiintyvä kansalaisaktivisti kertoo kriittisestä suhtautumisestaan pandemian määritelmän muuttamiseen, mutta ei taudin olemassaoloon.

Toimittajat näyttäytyvät tutkivan journalismin positiossa, josta he tarkastelevat epäilyttävinä esitettyjä aktivistijoukkoja: ”He sanovat olevansa tavallisia huolestuneita kansalaisia, jotka puolustavat vapautta, mutta ryhmissä levitetään runsaasti väärää tietoa rokotteista ja koronasta.” Ohjelmassa kerrotaan toimittajien liittyneen nimettöminä sosiaalisen median keskusteluryhmiin hankkiakseen tietoa, mikä menetelmänä viittaa yleisemmin poliisin soluttautumiseen rikollisten toimintaan.

Tv-dokumentin kohteena olevia kansalaisaktivisteja ja mielenosoitukseen osallistuvia kuvataan sanavalinnoilla: ”pandemiankieltäjät”, ”radikaalistuneet” ja ”äänekkäät aktivistit”. Samaan kohdejoukkoon nimetään ”*new age* -väkeä”, ”vaihtoehtoisten hoitojen kannattajia”, ”perussuomalaisia”, ”EU-vastaisia” ja ”äärioikeistolaisia”. Lisäksi kohteena olevilla aktivisteilla kerrotaan olevan yhteyksiä kansainvälisiin koronanvastaisiin liikkeisiin, Venäjän ulkoministeriöön ja antisemitisteihin. Aktivisteja yhdistäviä tekijöitä kerrotaan olevan usko salaliittoteorioihin ja kapinointi eliittejä ja viranomaisia vastaan.

Sekä tv-ohjelma että artikkeliaineisto sisältävät vaihtoehtoisten näkemysten epäilyttävyydestä kertovaa diskurssia. Epäilyttävyyden ja vaaran diskurssia kuvaavat esimerkiksi lehtiotsikot: ”Rokotevastaisuus on vaarallista disinformaatiota, Rokottamaton kantaa vastuun lähimmäisen kärsimyksestä ja kuolemasta, Rokottamattoman hoitajan levittämä koronatartunta johti kuolemaan Eurajoella.” Pelko ruokkii vastakkainasettelun ajatusrakennetta, jolloin jutun kohteena olevat kansalaiset asemoidaan kunnon kansalaisten vastapuolelle.

Tiettyjä avainsanoja, käsitteitä, symboleita ja stereotyyppisiä elementtejä käyttämällä, yleisön mieleen latautuu asioita, joita tämän alla tunnistetaan, jolloin tulkintakehikko aktivoituu (Karvonen 2000, 81–82; van Dijk 2008, 220). Tarkasteltavassa aineistossa käsitteet ja stereotypiat, kuten ”disinformaation levittäjät” ja ”pandemiankieltäjät”, aktivoivat salaliittojen ja vaaran tulkintakehyksiä. Tv-dokumentissa esitetään lisäksi aktivistien verkkosivuilta poimittuja symbolisia kuvia, kuten juutalaisvastaisuuteen liitettyjä meemejä, jotka aktivoivat pelon tunteita. Ohjelmassa haastateltu aktivisti kiistää yhteydet salaliittoihin, ja kertoo verkkosivuille hyökänneistä meemejä ja vihapuhetta levittäneistä trolleista.

Salaliittoteoriat kytketään useissa aineiston mediasisällöissä vaihtoehtoisten näkemysten esittäjiin perustelematta käsitettä tai tätä yhteyttä. Kielitoimiston sanakirjan mukaan salaliitto on ”kahden tai useamman henkilön salainen sopimus usein rikollisesta tavoitteesta” (Kielitoimistonsanakirja.fi). Salaliittoteorioilla taas viitataan yleisesti selityksiin, joiden mukaan jonkin tapahtuman tai kehityskulun takana on salaliitto, josta ei kerrota julkisuudessa (esim. Hyvönen ja Pyrhönen 2023). Salaliittoteorioihin viittaamalla voidaan epäily tai vaihtoehtoinen näkemys osoittaa virheelliseksi ja sijoittaa vaarallisuuden kehykseen.

Vaarallisuudesta ja pelosta kertovat lisäksi uutisjuttuihin liitetyt kuvat sairaaloista, rokotetta jonottavista ihmisjoukoista ja mielenosoittajista. Kuvat sairaaloiden teho-osastoilta konkretisoivat yleisölle tilanteen vakavuutta.

Rokotekriittiset moralisaation kehyksissä

> *Rokotusvastaisuudessa kyse on hurahtamisesta salaliittoteorioihin. Se muistuttaa kultteihin sekoamista. Kummassakin tapauksessa luonnontieteelliset perusfaktat muuttuvat ihmiselle merkityksettömiksi ja hän korvaa ne väärällä informaatiolla, disinformaatiolla. Yhtäkkiä maapallo ei ole enää pyöreä, vaan litteä. Tästä rokotevastaisuudessakin on kyse.* […] *Kaikkein tärkeintä on varata ja ottaa itselleen koronarokotukset kotikunnan ohjeiden mukaisesti.* (AL 24.7.2021)

Oikean ja väärän osoittaminen saa vaihtoehtoiset näkemykset näyttämään turhilta ja vääristyneiltä. Tällöin aihetta tarkastellaan vääriä näkemyksiä arvostellen ja korjaten sekä lukijaa ohjeistaen, kuten yllä olevassa Aamulehden pääkirjoituksessa.

Oikean ja väärän tiedon ja toimintatavan osoittamista voidaan nimittää moralisoinniksi. Sosiaalipsykologian tutkijan Susanne Täuberin mukaan moralismissa on yleensä kyse yhden katsantokannan tunnustamisesta ja muiden ohjaamisesta samaan ajatteluun ja toimintaan (Täuber 2019, 172–173). Media-aineistossa moralisointi esiintyy yksisuuntaisen joukkotiedotuksen tyyppisenä, jolloin se voi antaa vaikutelman valtamedian kiinnittymisestä viranomaisviestintään. Hegemoniaan suostuttelevaa moralisointia esiintyy artikkeliaineistossa esimerkiksi kehotuksena ottaa rokote viranomaissuositusten mukaisesti tai rajoittaa vääräuskoisten näkemysten levittämistä: ”[…] pitää nykyistä enemmän suitsia väärän tiedon levitystä” (AL 24.7.2021).

Täuberin mukaan moralisaatiota on käytetty monesti strategisena tavoitteena saada ihmiset muuttamaan asenteitaan ja käyttäytymistään (Täuber 2019, 172). Moralisaatiossa luodaan käyttäytymisnormeja ja määritellään oikeat ja väärät toimintatavat. Tällainen moralisointi voi johtaa suvaitsemattomuuteen ja moraaliseen oikeuteen toisten stigmatisointiin, mikä puolestaan aiheuttaa vastakkainasettelua ja heikentää sosiaalista yhteenkuuluvuutta. (Täuber 2019, 178.) Vaihtoehtoisten näkemysten esittäminen moralisaation kautta on demokraattisen keskustelun kannalta ongelmallista ja tuottaa yhden totuuden hyväksyvää yhteiskuntaa.

Polarisaation näkökulmasta moralisaatio vahvistaa vastakkainasettelua (Brandsma 2017; van Dijk 2008). ”Moralisoitu suostuttelu aikaansaa uuden moraalin normeja, jotka johtavat jäykkään luokitteluun”. Tässä sosiaalisessa ympäristössä ihmiset jakautuvat herkästi ”moraalisesti hyviksi ja huonoiksi”. Tilanne aiheuttaa moraalista poikkeavien leimaamista ja syrjäyttämistä. Tällöin moraalin normeja kannattavat todennäköisesti syrjivät moraalista poikkeavia ja moraaliin suostumattomat hylkäävät moraalin seuraajat. (Täuber 2019, 175–176.) Moralisaatiolla on näin ollen negatiivinen vaikutus sosiaaliseen yhteenkuuluvuuteen, eikä se edistä yhteisten tavoitteiden saavuttamista.

Vastakkainasettelua lisäävää moralisointia esiintyi media-aineistossa jonkin verran. Tämä ilmeni esimerkiksi siten, että epäilevästi koronarokotteeseen suhtautumista oudoksuttiin, ja tähän joukkoon kuuluvia nuhdeltiin julkisesti: ”Joukossa on rokoteturvallisuutta pohtivia, vaihtoehtohoitojen kannattajia, valtiota epäileviä, raamatullisin syin pelkääviä, pandemian riskit kieltäviä ja salaliittoteorioihin vihkiytyneitä. Mikä kääntäisi heidän päänsä?” (HS 10.1.2021). Äärimmäisestä moralisoinnista kertoivat viittaukset ”rokottamattomien pandemiaan” ja rokottamattomien syyllistäminen muiden tartuttamiseen tai jopa kuolemaan.

Retoriikka pohjautuu yhteiseen totuuteen tilanteesta. Tankardin (2001, 96–97) mukaan kehystämisellä voidaan määritellä tilanne ilman, että yleisö edes huomaa, että moralisoivaa määrittelyä on tehty. Kun rokotekriittisiä tarkastellaan moralisoinnin kehyksessä, heidän epä-

röintinsä näyttäytyy järjenvastaiselta, kuten seuraavassa *Aamulehden* toimittamassa artikkelissa, jossa haettiin syitä rokottamattomuudelle:

> *[… O]n selvää, että tartuttamisen riski on rokottamattomilla paljon suurempi kuin rokotetuilla. Miksi jotkut eivät ota koronarokotetta, vaikka se ehkäisee vakavaa tautia ja kuolemia?*
> (AL 29.9.2021)

Selvityksenomaisessa *Ylen* verkkoartikkelissa rokotekriittisyys yhdistettiin taloudelliseen hyötyyn. Artikkelissa osoitetaan rokotevastustajien mahdollisesti ansaitsevan näkemystensä levittämisestä, mitä voidaan pitää moraalisesti arveluttavana. Artikkelissa todetaan: ”Aktiivisimmat rokotevastustajat voivat hyötyä itse taloudellisesti salaliittojen levittämisestä” (YLE 17.2.2021). Artikkelin alussa viitataan Yhdysvalloissa tehtyyn selvitykseen, jossa löydettiin taloudellisia vaikuttimia. Järjestön toimenkuvaa ei kuitenkaan avata artikkelissa. Selvityksen on toteuttanut järjestö, jonka toimenkuvana on toteuttaa kampanjoita vihapuheen ja misinformaation kuten rokotekriittisen viestinnän karsimiseksi (CCDH 2022). Artikkelissa kerrotaan muutamista hallituksen rajoituksia vastustavista suomalaisista, jotka ottavat vastaan lahjoituksia tai markkinoivat tuotteita. Artikkelissa päädytään kuitenkin toteamaan, että ”rokotevastaisuus ei vaikuta muodostuvan merkittäväksi bisnekseksi Suomessa”.

Vaihtoehtoiset näkemykset mitätöinnin kehyksissä

Vaihtoehtoisista näkemyksistä ei aineistossa keskusteltu refleksiivisesti, vaan ne pikemminkin mitätöitiin faktoihin puuttumalla ja niitä korjaamalla, kuten *Ilta-Sanomien* artikkelissa ”Nyt puhuvat he, jotka eivät vielä ole ottaneet koronarokotetta – asiantuntija vastaa 3 yleiseen huoleen” (IS 28.11.2021). Faktojen tarkastus toteutettiin useimmiten julkisorganisaatioiden edustajien asiantuntijalausunnoilla tai tutkimukselliseen konsensukseen viittaamalla, kuten: ”tutkimusten mukaan PCR-testi on luotettava ja tutkimusten mukaan maskit, koronatestit ja rokotteet eivät ole vahingollisia” (YLE 31.5.2021).

Moralisointi ja mitätöinti kehystivät usein kerrontaa rinnakkain. Esimerkiksi *Pandemiankieltäjät*-ohjelmassa moralisointi ilmenee erityisesti oikean ja väärän tiedon osoittamisena. Samalla väärä tieto ja vaihtoehtoiset argumentit mitätöidään asiantuntijalausunnoilla. Ohjelmassa epäilevästi koronarokotteisiin suhtautuvan haastateltavan näkemys elintapojen vaikutuksesta koronaan sairastumiseen korjataan vaihtoehtoisia terveysväittämiä oikovan lääkärin lausunnolla.

Autoritaarisuus sisältää puhujakategorioilla oikeuttamisen, jolloin arvostetun asiantuntijan, kuten tunnetun lääkärin puhe näyttäytyy vaihtoehdottomana ja tekee muiden kannanottojen pohtimisesta turhaa tai jopa epäilyttävää (Jokinen 2002). Media-aineiston puhujakategorioissa ei esiinny viranomaisviestinnästä poikkeavia asiantuntijoita esimerkiksi virologian tai epidemiologian aloilta.

Tutkimuksen media-aineistossa oli joitain mediasisältöjä, joissa vaihtoehtoisia näkemyksiä oli haettu yleisökyselyitä ja haastatteluita toteuttamalla. Kyselyt oli liitetty usein osaksi median toteuttamia selvityksiä vaihtoehtoisten näkemysten taustoista. Esimerkiksi *Aamulehden* kyselyssä osallistettiin lukijoita kysymällä: ”Kerro meille, miksi et ota koronarokotetta.

Aamulehti tekee aiheesta juttua. Vastaa kyselyymme ja kerro perustelusi." (AL 20.9. 2021). Kyselyä seuranneessa artikkelissa kerrottiin satojen ihmisten vastanneen "kysymykseen miksi he eivät ota koronarokotetta, vaikka ilman sitä ovat vaarassa sairastua vakavasti ja jopa kuolla – turhaan" (AL 29.9.2021). Mahdolliset perusteet rokotteesta kieltäytymiselle esitettiin mitättöminä kuolemanvaarallisen sairastumisen näkökulmasta. Artikkelissa pohdittiin kieltäytymisen syitä haastattelemalla lisäksi neljää rokotteista kieltäytyvää henkilöä ja neljää asiantuntijaa. Lukijoita osallistamalla ja epäröiviä henkilöitä haastattelemalla tuotiin esiin erilaisia näkemyksiä, mutta samalla vaihtoehtoiset näkemykset mitätöitiin virallisen tiedotuksen mukaisilla faktoilla, kuten tiedolla, jonka mukaan koronarokotteista ei ole tullut ilmi laajamittaisia haittoja: "Rokotteet täyttävät rokotteiden turvallisuudelle asetetut kriteerit, ja niitä on annettu jo yli kuusi miljardia annosta. Seurantatieto ei ole tuonut ilmi mitään laajamittaisia haittoja". Nämä faktat oli sijoitettu useaan kohtaan artikkelia epäröivien kommenttien perään. Vastaava rakenne toistui useissa analysoituun aineistoon kuuluvissa ja sen ulkopuolelle jätetyissä artikkeleissa.

Mitätöimisessä viitataan monesti tiedevastaisuuteen ja vaihtoehtojen valheellisuuteen, kuten *Helsingin Sanomien* artikkelissa, jossa pohdittiin väärän tiedon leviämistä sosiaalisessa mediassa, ja esitettiin terveisiin elämäntapoihin luottavat ihmiset halailevina uskomushoitojen kannattajina:

> *Viime marraskuussa sosiaalisessa mediassa levisi erikoinen kampanja. Koronaviruksen voi välttää terveillä elämäntavoilla ja onnellisuuteen keskittymällä, kampanjassa väitettiin. Kuvissa hyvinvointialan vaikuttajat ja uskomushoitojen kannattajat halailivat toisiaan metsän siimeksessä. Väitteet olivat tietenkin valetta.* (HS 18.2.2021)

Taulukko 1. Sanavalintojen, symbolien ja kuvien aktivoimia tulkintakehyksiä viranomaisviestinnästä poikkeavista näkemyksistä pandemia-ajan mediasisällöissä. Tulkintakehykset esiintyivät usein rinnakkain, jolloin esimerkiksi erilaisten näkemysten julkista esittämistä moralisoitiin ja samalla mitätöitiin.

	Vaarallisuus	**Moralisaatio**	**Mitätöinti**
Sanavalinnat	Salaliitot Salaliittoteoriat Verkostoituminen	Vastuuttomuus Huijaus Harhaan johtaminen	Disinformaatio Misinformaatio Huuhaa Tiedevastaisuus
Symbolit ja metaforat	Päivän koronaluvut Juutalaisvastaiset meemit	Poliisit Soluttautuvat toimittajat	Heränneet aktivistit Raamatullisin syin kieltäytyvät
Kuvat	Grafiikat tartunnan saaneista ja kuolleista Sairaalat ja teho-osastot potilaineen Rokotusta jonottavat ihmiset	Väenpaljous mielenosoituksissa Poliisit mielenosoituksissa Koronaan sairastuneet	Juhlivat ja halailevat ihmiset
Identiteettipuhe kriittisiä näkemyksiä esittävistä kansalaisista	Salaliittoteoreetikot Radikaalistuneet	Denialistit Äänekkäät	Tietämättömät Foliohatut

Pohdinta

Koska median vaikutus yhteiskunnassa on ilmeinen, ja media koetaan tärkeäksi vaikutusvallan välineeksi esimerkiksi politiikan ja kansalaistoiminnan alueilla (Reunanen ja Kunelius 2021), on kansalaisyhteiskunnan toimivuuden näkökulmasta olennaista, saavatko kansalaiset näkemyksiään kuuluville. Moniääninen kansalaisyhteiskunta nostaa esille yhteiskunnalle tärkeitä keskustelunaiheita ja valvoo päätöksentekijöiden toimien oikeudenmukaisuutta (Harju 2020; Järvinen 2018).

Journalistisessa mediassa pyritään usein tuottamaan moniäänisyyttä tai luomaan keskustelua erilaisten näkemysten välillä. Moniääniseen keskusteluun liittyy kuitenkin ongelmia – miten osallistaa erilaisia näkemyksiä esittäviä ja turvata kunnioittava keskustelu. Journalistisen tarinankerronnan näkökulmasta voi olla houkuttelevaa tuoda esiin ääripäitä, joiden kautta toimittaja kuvaa yhteiskunnallisia jännitteitä (Hautakangas ym. 2017; van Dijk 2008). Valinta jättää huomioimatta näkemysten taustalla olevat motiivit, taustavaikuttimet ja moniäänisyyden sisältämän kirjavuuden. Moniäänisyyden toteuttaminen esittämällä ääripäitä tai vastapuolia sivuuttaa todellisuuden kompleksisuuden ja voi lisätä viestinnällistä vastakkainasettelua.

Tässä tutkimuksessa voitiin tunnistaa pandemian alkuajan mediasisällöistä viestinnällistä polarisoitumista vahvistavia elementtejä, kuten dialogisuuden puute, puhujakategorioilla oikeuttaminen, ihmisten luokittelu sekä ääri-ilmaisujen käyttäminen. Lisäksi aineistossa esiintyi valittuun moraalikoodiin perustuvaa faktan konstruointia, joka voi lisätä ihmisten välistä vastakkainasettelua. Polarisoituneesta ajatusrakenteesta kertovat kielteiset stereotypiat, asioiden esittäminen mustavalkoisina ja retoriset sanavalinnat.

Ihmisten luokittelu ja määrittely ulkopuolelta aiheuttavat ihmisten välisiä viestinnällisiä jännitteitä (Brandsma 2017). Media-aineistossa polarisoivaksi polttoaineeksi voitiin luokitella leimaavat ja stereotyyppiset ilmaisut kuten: ”salaliittoteoreetikot”, ”disinformaation levittäjät”, ”kultteihin hurahtaneet” ja ”ymmärtämättömät” sekä yleistävät luokittelut kuten ”rokote- tai tiedevastaiset”.

Aineistosta poimitut ilmaisut, sanavalinnat, symbolit ja kuvat aktivoivat vaaran, moralisoinnin ja mitätöinnin tulkintakehyksiä. Nämä tulkintakehykset rajoittavat yleisölle tarjottavaa ymmärrystä tilanteiden monimuotoisuudesta. Moralisoinnilla luotu kahtiajako stigmatisoi toisia, jotka eivät seuraa käytäntöperiaatteita. Tällöin myös viestintäilmapiiri muuttuu sellaiseksi, että hankalista aiheista vaikeneminen on tapa pysyä ”oikeassa olevien” joukossa. Aineistosta oli löydettävissä määrällistä moniäänisyyttä, kuten yleisökyselyitä ja erilaisia näkemyksiä esittävien haastatteluita. Näiden käsittely johti kuitenkin vaihtoehtoisten tai epäilevien näkemysten oikaisemiseen tai mitätöimiseen. Tilanne johtaa pohdintaan journalismin aktiivisesta osallistumisesta tiettyjen näkökantojen valintaan ja toisten syrjintään. Vaihtoehtojen mitätöinti voi rapauttaa median luottamusta, jos media pyrkii samalla esiintymään neutraalina toimijana. Vaikka valtamedian keskeisenä tehtävänä on todenmukaisen tiedon välittäminen, sen ei pitäisi toteutua erilaisia näkemyksiä, saati huoliaan esittäviä kansalaisia mitätöimällä. Näin vaikuttaa kuitenkin tapahtuneen esimerkiksi koronarokotejulkisuudessa, jossa epäilevät kansalaiset usein liitettiin tiede- ja rokotevastaisuuteen, mikä ei tutkimusten valossa ole perusteltavissa. Kiistanalaiset aiheet, kuten pandemian hallinta, rokotusten turvallisuus tai esimerkiksi vaihtoehtoiset hoitomuodot, jotka

voivat sisältää myös epävarmaa ja vaikeasti tulkittavaa tutkimustietoa, ovat toimittajan kannalta hankalia ja vaativat taitoa pitäytyä erossa polarisaatiota vahvistavasta vastakkainasettelusta muun muassa sanavalintoja punnitsemalla.

Koska medialla on valtaa määritellä käytävää keskustelua ja sen näkökulmia, yleisö omaksuu diskriminointia sen julkaisemasta puheesta (van Dijk 2008, 55). Siksi valtamedian toteuttama leimaaminen, stereotyyppien käyttäminen ja moraalisesti oikeassa olevaan asemaan asettuminen voivat edistää identiteettipuheella vahvistettua polarisaatiota. Pitäisikö journalistisen median sitten ottaa rooli jyrkentyneen polarisaation purkajana tai sillanrakentajana? Ei välttämättä, mutta sen yhteiskunnallisesti määritelty rooli vallankäytön valvojana ja demokraattisen keskustelun ylläpitäjänä ei toteudu, jos vaihtoehtoiset näkemykset joutuvat leimatuiksi ja mitätöidyiksi. Median rooli vallan vahtikoirana on vaarassa vaihtua rooliksi kansalaisten portinvartijana.

Sananvapauden puolustaminen kuuluu vahvasti journalismin yhteiskunnallisiin tehtäviin. Tässä tutkimuksessa tarkastellut uutismediat ovat sitoutuneita noudattamaan Journalistin ohjeita ja Julkisen sanan neuvoston periaatteita. Julkisen sanan neuvosto valvoo hyvää journalistista tapaa ja puolustaa sananvapautta. Neuvoston asettamien journalistin ohjeiden mukaan jokaisen ihmisarvoa on kunnioitettava, eikä vähemmistöjä pidä esittää alentavasti tai halveksuvassa valossa (JSN 2021). Lisäksi julkisen median tehtäviksi on nimetty sananvapauden, monimuotoisuuden ja vuorovaikutteisuuden turvaaminen, jotka mainitaan Suomen laissa ja Euroopan unionin sopimuksessa (Laki Yleisradio Oy:stä 1993/1380 § 7; EUVL C 340).

Viestinnän tutkijat ovat ehdottaneet jännitteisen viestinnän purkamiseen sosiaalisesti vastuullista journalismia ja dialogisia toimintatapoja. Sosiaalisesti vastuullinen journalismi voidaan liittää sen yhteiskunnalliseen tehtävään demokraattisen keskustelun mahdollistajana ja eettisiä ohjeita noudattavana toimijana. Dialogisissa toimintatavoissa tavoitteena on tasavertainen ja toisia kunnioittava keskustelu (esim. Ahva ja Wiard 2018; Heikka 2021; Hautakangas ym. 2017). Esimerkiksi mielenosoitusta käsittelevässä jutussa olisi vastakkainasettelun sijaan hyödyllistä kuunnella sitä moninaisuutta, joka löytyy yhtenäiseltä näyttävän joukon takaa.

Erimielisyys kuuluu demokraattiseen keskustelukulttuuriin, ja yksiäänisyyteen taivuttaminen johtaa pahimmillaan autoritaariseen ajatteluun (Toimittajat ilman rajoja 2020; Baer ja Koponen 2020). Yhteiskuntarauhan säilyttämiseksi on osattava elää ja toimia polarisaation kanssa (Brandsma 2017), mikä tarkoittaa vaihtoehtoisten näkemysten sietämistä ja ihmisiä leimaavan viestinnän välttämistä. Suomen mediakulttuuria käsittelevän selvityksen mukaan mediassa tulisi miettiä, kenelle ja kenen näkökulmasta sisältö on tuotettu, ketkä jäävät näkymättömiin ja millaisissa rooleissa erilaisista taustoista tulevat ihmiset esitetään (Kanerva ym. 2022).

Moninäkökulmaisuus on tärkeä elementti erilaisissa kriisitilanteissa, joissa hallinnollinen viestintä kohtaa kompleksisen maailman viheliäiset haasteet. Poikkeusoloissa kansalaisten epävarmuutta voidaan pyrkiä hallitsemaan faktoilla, mutta luottamuksen ja yhtenäisyyden rakentamisessa epävarmuuden ja erilaisten näkökulmien sietämisellä on keskeinen merkitys. Jos media noudattaa liian kuuliaisesti hallinnollista mediainfojen agendaa, kuten kriisin aikana usein tapahtuu, se saattaa osaltaan lisätä ihmisryhmien ja eri tavoin ajattelevien välistä polarisaatiota. Poikkeusajan ei pitäisi johtaa median näkökulmien kapeutumiseen tai valtaapitävien myötäilyyn.

Moninäkökulmaisuus kannustaa aktiiviseen osallistumiseen ja mahdollistaa kansalaisten osallisuuden kokemuksen, mitä voidaan pitää yhteenkuuluvuuden ja sosiaalisesti kestävän yhteiskunnan edellytyksenä. Jotta moniäänisyys olisi jännitteitä purkavaa, sen tulisi olla luonteeltaan kaikkia arvostavaa, ei arvostelevaa tai ennakkoluuloista. Mediatutkimuksessa olisikin hyödyllistä tunnistaa ne journalistiset tulkintakehykset, joilla kansalaisten erilaisia näkemyksiä tulkitaan sekä pohtia median onnistumista demokraattisen keskustelun ylläpitäjänä. Jatkotutkimuksen aiheena olisi myös kiinnostavaa selvittää, oliko suomalainen pandemian ajan mediajulkisuus enemmän vai vähemmän polarisoivaa kuin muualla.

Artikkeli pohjautuu Media-alan tutkimussäätiön rahoittamaan ja Tampereen yliopistossa toteutettavaan tutkimushankkeeseen Reilu media: Vaientamisesta kunnioittavaan moniäänisyyteen (2021–2024). *Hankkeessa tarkastellaan kansalaisten mediaosallistumisen mahdollisuuksia ja esteitä sekä kehitetään keinoja moniäänisen mediasisällön tuottamiseksi. Tutkimus koostuu pandemia-aikana julkaistujen mediasisältöjen analyysista, journalistien ja kansalaisaktiivien yhteistoiminnallisista työpajoista sekä mediasisältöjen tuottajien haastatteluista.*

Kirjallisuus

Ahva, Laura ja Victor Wiard. 2018. "Participation in Local Journalism: Assessing Two Approaches through Access, Dialogue and Deliberation." *Sur le journalisme, About journalism, Sobre jornalismo* 7 (2): 64–79. https://doi.org/10.25200/SLJ.v7.n2.2018.359.

Attias, Miriam ja Jonna Kangasoja, toim. 2021. *Me ja ne: Välineitä vastakkainasettelujen aikaan*. Helsinki: Into Kustannus Oy.

Baer, Katarina ja Kalle Koponen. 2020. *Kiinan suuri harppaus: Päämääränä maailman valvotuin kansa*. Helsinki: Otava.

Brandsma, Bart. 2017. *Polarisation: Understanding the dynamics of us versus them*. Schoonrewoerd: BB in media.

CCDH. 2022. *The Center for Countering Digital Hate*. Luettu 1.9.2023. https://www.counterhate.com/.

Entman, Robert 1993. "Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm". *Journal of Communication* 43 (4): 51–58. https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x.

EUVL C 340. 2017. *Eur-Lex*. Euroopan unionin virallinen lehti. Luettu 27.1.2022. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016M/PRO/29&from=EN.

Farr, Christina ja Salvador Rodriguez. 2020. "Facebook, Amazon, Google and more met with WHO to figure out how to stop coronavirus misinformation." *CNBC*, 14.2.2020. Luettu 26.1.2022. https://www.cnbc.com/2020/02/14/facebook-google-amazon-met-with-who-to-talk-coronavirus-misinformation.html.

Fletcher, Richard, Alessio Cornia ja Rasmus Kleis Nielsen. 2020. "How polarized are online and offline news audiences? A comparative analysis of twelve countries." *The International Journal of Press/Politics* 25 (2): 169–195. https://doi.org/10.1177/1940161219892768.

Forsberg, Tuomas. 2020. "Sodassa koronavirusta vastaan? Covid-19 ja metaforien pandemia." *Kosmopolis* 50 (2): 104–115. https://doi.org/10.1080/10926488.2018.1407992.

Goldenberg, Maya. 2021. *Vaccine Hesitancy: Public Trust, Expertise and the War on Science*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.

Hakala, Salli ja Aino Ruggiero. 2022. Kriisinkestävään yhteiskuntaan. Teoksessa *Poikkeuksellinen viestintä,* toimittaneet Merja Koskela ja Helena Kantanen, 28–48. Helsinki: ProCom.

Harjuniemi, Timo. 2020. "Koronakriisi ja liberaalin asiantuntijuuden kahdet kasvot." Luettu 4.9.2023. https://etiikka.fi/koronakriisi-ja-liberaalin-asiantuntijuuden-kahdet-kasvot/.

Harju, Aaro. 2020. "Aktiivisen kansalaisuuden vaatimukset." *Kansalaisyhteiskunta.fi*. Luettu 28.1.2023. https://kansalaisyhteiskunta.fi/tietopankki/aktiivisen-kansalaisuuden-vaatimukset/.

Hautakangas, Mikko, Laura Ahva, ja Paula Haara. 2017. *Sovittelujournalismin käsikirja*. Luettu 4.9.2023. https://sovittelujournalismi.fi.

Heikka, Taneli. 2021. ”Miten Minä ja Sinä voivat kohdata journalistisissa dialogeissa?” *Media & viestintä* 44 (4): 20–45. https://doi.org/10.23983/mv.112866.

Hokkanen, Anne. 2009. *”Susiriesa pian koko maassa”: Suurpetojen representaatiot maaseudun elinkeinoihin keskittyvän erikoissanomalehden diskursseissa*. Pro gradu -tutkielma, Vaasan yliopisto.

Hyvönen, Ari-Ilmeri ja Niko Pyrhönen, toim. 2023. *Salaliittoteorioiden politiikat. Yhteiskuntatieteellisiä näkökulmia*. E-kirja. Tampere: Vastapaino.

Ikäheimo, Hannu-Pekka. 2021. *Politiikkaa ilman vaihtoehtoja? Suomalainen sanomalehtijournalismi EU-keskustelun ja demokratian näyttämönä 1995–2018*. Väitöskirja, Tampereen yliopisto.

Jallinoja, Piia ja Esa Väliverronen. 2021. ”Suomalaisten luottamus instituutioihin ja asiantuntijoihin COVID19-pandemiassa.” *Media & viestintä* 44 (1): 1–24. https://doi.org/10.23983/mv.107298.

Jokinen, Arja. 2002. ”Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen.” Teoksessa *Diskurssianalyysi liikkeessä,* toimittaneet Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen, 126–159. Tampere: Vastapaino.

Julkisen sanan neuvosto (JSN). 2022. *Journalistin ohjeet*. Luettu 28.2.2023. https://jsn.fi/journalistin-ohjeet.

Järvinen, Jouni. 2018. ”Kansalaisyhteiskunta: demokratian ytimessä vai periferiassa?” Teoksessa *Demokratian karikot: Itäinen Eurooppa suuntaa etsimässä*, toimittaneet Katalin Miklossy ja Jouko Nikula, 163–174. Helsinki: Gaudeamus.

Kampf, Günter. 2021. ”COVID-19: stigmatising the unvaccinated is not justified”. *The Lancet* 10314 (398), 1871. Luettu 4.9.2023. https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(21)02243-1/fulltext.

Kanerva, Anna, Emmi Lahtinen ja Katja Oksala-Särelä. 2022. *Näkökulmia mediakasvatuksen ja medialukutaitojen yhdenvertaisuuteen*. Helsinki: Kansallinen audiovisuaalinen instituutti (KAVI).

Kantanen, Helena ja Merja Koskela. 2022. ”Poikkeuksellinen pandemiaviestintä.” Teoksessa *Poikkeuksellinen viestintä,* toimittaneet Merja Koskela ja Helena Kantanen, 14–28. Helsinki: ProCom.

Karvonen, Erkki. 2000. ”Tulkintakehys (frame) ja kehystäminen.” *Media & viestintä* 23 (2): 2: 78–84.

Kemppe podcast. 2021. ”Ihmisoikeudet, Pelolla Hallinta, Ylen Kuvaukset – Henna Maria #37”. Kuunneltu 20.9.2021. https://www.youtube.com/watch?v=rXDKWrqDhks&t=12s.

Kohvakka, Rauli ja Kaisa Saarenmaa. 2021. ”Median merkitys on kasvanut pandemian aikana – monet ikäihmiset ovat ottaneet melkoisen digiloikan.” *Tieto & Trendit*. Tilastokeskus. Luettu 28.1.2022. https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2021/median-merkitys-on-kasvanut-pandemian-aikana-monet-ikaihmiset-ovat-ottaneet-melkoisen-digiloikan/.

Kunelius, Risto, Elina Noppari ja Esa Reunanen. 2010. *Media vallan verkoissa*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Laki Yleisradio Oy:stä. 1993. Annettu Helsingissä 22.12.1993. Luettu 20.9. 2021. https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931380#L3.

Lehtola, Veli-Pekka ja Outi Autti. 2019. ”Jurnutuksen käsikirja.” Teoksessa *Hiljainen vastarinta*, toimittaneet Autti, Outi ja Veli-Pekka Lehtola, 7–26. Tampere: Tampere University Press.

Mallon, Mark ja Venla Saalo. 2021. ”Kriittinen journalismi ja poliittinen pelko.” Teoksessa *Koronan kääntöpuoli*, 133–203. Helsinki/Porvoo: Särötär.

Matikainen, Janne, Markus Ojala, Minna Horowitz ja Johanna Jääsaari. 2020. *Media ja yleisön luottamuksen ulottuvuudet: Instituutiot, journalismi ja mediasuhde*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Mattila, Noora. 2022. *Heränneet. Maailma salaliittoteoreetikoiden silmin*. Keuruu: Otava.

Metelinen, Sami. 2021. *Kansakunnan kivijalka*. EVA-analyysi no 95/2021.

Niemi, Mari K. 2022. ”Hylkääkö media polarisoituvat yleisöt?” Kommentti julkaisussa *Uutismedia verkossa. Reuters-instituutin Digital News Report. Suomen maaraportti*, toimittaneet Esa Reunanen, Noora Alanne, Henna Helske, Elina Lappalainen, Mari K. Niemi, Maria Pettersson ja Ville Seuri. Tampere: Tampereen yliopisto.

Noelle-Neumann, Elisabeth ja Thomas Petersen, T. 2004. ”The spiral of silence and the social nature of man.” Teoksessa *Handbook of Political Communication*, toimittanut Lynda Lee Kaid, 339–356. London: Lawrence Erlbaum.

Niemiec, Emilia. 2020. “COVID-19 and misinformation: Is censorship of social media a remedy to the spread of medical misinformation?” *EMBO Reports* 21 (11). Luettu 4.9.2023. https://www.embopress.org/doi/full/10.15252/embr.202051420.

Nurmi, Johanna ja Pia Vuolanto 2020. ”Tutkimukseen perustuvia näkökulmia rokotuskeskusteluun”. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 57 (3): 213–214.

Nurmi, Johanna. 2021. “Building ‘natural’ immunities: Cultivation of human-microbe relations in vaccine-refusing families.” Teoksessa *With Microbes*, toimittaneet Charlotte Brives, Matthäus Rest ja Salla Sariola, 104–121. Manchester: Mattering Press.

OECD. 2021. *Civic Space Scan of Finland*. OECD Public Governance Reviews, OECD Publishing, Paris. Luettu 4.9.2023. https://doi.org/10.1787/f9e971bd-en.

Ojala, Markus. 2021. "Is the age of impartial journalism over? The neutrality principle and audience (dis)trust in mainstream news". *Journalism Studies* 22 (15): 2042–2060. https://doi.org/10.1080/1461670X.2021.1942150.

Pitkänen, Tarja. 2021. "Keitä ovat nämä kaiken maailman pahansuovat tietolaarinvartijat?" *Uusi Suomi* 7.6.2021. Luettu 19.9.2923. https://puheenvuoro.uusisuomi.fi/tarjapitknen/keita-ovat-nama-kaikenmaailman-pahansuovat-tietolaarinvartijat/.

Reiter-Haas, Markus; Beate Klösch; Markus Hadler, and Elisabeth Lex. "Polarization of Opinions on COVID-19 Measures: Integrating Twitter and Survey Data". *Social Science Computer Review*. Luettu 20.9.2022. https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/08944393221087662.

Reunanen, Esa. 2022. "Poliittinen polarisaatio ja journalismi: neljä medialuottamusprofiilia". *Media & viestintä* 45 (4): 22–45. https://doi.org/10.23983/mv.125625.

Reunanen, Esa ja Risto Kunelius 2021. *Medioitunut valta ja politiikan paluu*: *Kyselytutkimus suomalaispäättäjien suhteesta mediaan 2009 ja 2019*. Tampere: Tampere University Press.

Siippainen, Aapo. 2021. "Nina Honkanen on mukana lääkäriryhmässä, joka vaatii lasten koronarokotusten lopettamista: Näin hän perustelee kantaansa – 'Missä on kriittinen tieteellinen keskustelu?'" *Länsiväylä* 9.9.2021. Luettu 9.9.2021. https://www.lansivayla.fi/paikalliset/4286380.

Simonen, Jenni, Jussi Westinen, Ville Pitkänen ja Aino Heikkilä. 2021. *Luottamusta ilmassa, mutta kuinka paljon? Tutkimus eri sukupolvien luottamuksesta yhteiskunnan instituutioihin*. E2-tutkimus.

Schmidt, Hans. 2022. "Pandemics and Politics: Analyzing the Politicization and Polarization of Pandemic-Related Reporting". *Newspaper Research Journal*, 44 (1). Luettu 4.9.2023. https://doi.org/10.1177/07395329221095850.

Smith, Steve. 1997. "Developing new reflexes in framing stories". Esitelmä konferenssissa *Pew Center/RTNDF workshop Civic Journalism: Doing it Daily,* Chicago, 15.3.1997.

Tankard, James W. 2001. "The Empirical Approach to the Study of Media Framing." Teoksessa *Framing Public Life. Perspectives on Media and Our Understanding of the Social World*, toimittaneet Stephen Reese, Oscar Gandy ja August Grant, 95–106. New York: Routledge.

Täuber, Susanne. 2019. "Moralisation as legitimisation for ostracism." Teoksessa *Current Directions in Ostracism, Social Exclusion, and Rejection Research*, 171–189. London: Routledge.

Tilastokeskus. 2022. *Kansalaispulssi* 27.1.2022.

Toimittajat ilman rajoja. 2020. "Lehdistönvapaus vaarassa koko maailmassa: Korona kiihdyttää sananvapautta uhkaavia kriisejä". Luettu 20.4. 2021. https://www.toimittajatilmanrajoja.fi/post/lehdist%C3%B6nvapaus-vaarassa-koko-maailmassa-korona-kiihdytt%C3%A4%C3%A4-sananvapautta-uhkaavia-kriisej%C3%A4.

Tolonen, Elina. 2021. "Journalismi, hallituskriisit ja polarisaation ilkeä kierre". *Politiikasta* 24.8.2020. Luettu 24.8. 2021. https://politiikasta.fi/journalismi-hallituskriisit-ja-polarisaation-ilkea-kierre/.

Uutismedian liitto 2022. *JSN ja Journalistin ohjeet*. Luettu 24.8.2022 https://www.uutismediat.fi/sanomalehtitieto/journalismi/

Van Dijk, Teun A. 2008. *Discourse and Power*. Hampshire: Palgrave Macmillan.

Van Dijk, Teun A. 1993. "Principles of critical discourse analysis." *Discourse & Society* 4 (2): 249–283.

Väliverronen, Esa ja Kai Ekholm. 2020. "Tieteen vapauden ja tutkijan sananvapauden yhteiskunnallinen merkitys." Teoksessa *Tieteen vapaus & tutkijan sananvapaus*, toimittaneet Esa Väliverronen ja Kai Ekholm, 25–57. Tampere: Vastapaino.

Väliverronen, Esa ja Piia Jallinoja. 2021. "Suomalaisten näkemykset asiantuntijoista ja rokotuksista. Havaintoja muutoksista ensimmäiseltä koronavuodelta". *Yhteiskuntapolitiikka* 86 (3): 323–333.

YLE. 2022. Toimintaperiaatteet. Luettu 2.1.2022. https://yle.fi/aihe/yleisradio/toimintaperiaatteet.

Aineisto

HS 10.1.2021. Nieminen, Tommi. ”Kyllä sanon ei.” Luettu 4.9.2023. https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000007727904.html.

YLE 17.2.2021. Rummukainen, Anu. ”Yle selvitti: Näin rokotevastaisuudella kerätään rahaa Suomessa – mukana myös talousrikoksista tuomittu.” Luettu 5.9.2023. https://yle.fi/uutiset/3-11772207.

HS 18.2.2021. Salmi, Susanne. ”Huuhaata vastaan.” Luettu 4.9.2023. https://www.hs.fi/elama/art-2000007809573.html.

HS 18.5.2021. HS:n datadeski. ”HS:n päivittyvät grafiikat kertovat uusimmat tiedot koronavirus tilanteesta: Sairaalassa nyt 983 ihmistä, heistä 55 tehohoidossa.” Luettu 4.9.2023. https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000007983110.htm.

YLE 31.5.2021. *Pandemiankieltäjät*. Spotlight, Yle Teema Fem. Luettu 5.9.2023. https://areena.yle.fi/1-50677547.

AL 24.7.2021. ”Rokotevastaisuus on vaarallista disinformaatiota.” Pääkirjoitus. Luettu 4.9.2023. https://www.aamulehti.fi/paakirjoitukset/art-2000008145050.html.

AL 29.9.2021. Ala-Heikkilä, Minna. ”Miksi jotkut eivät ota koronarokotetta, vaikka se ehkäisee vakavaa tautia ja kuolemia? Aamulehti kysyi ja sadat vastasivat.” Luettu 4.9.2023. https://www.aamulehti.fi/koronavirus/art-2000008275646.html.

YLE 21.10.2021. Laakso, Antti. ”Ylen tiedot: Rokottamattoman hoitajan levittämä koronatartunta johti kuolemaan Eurajoella – ylilääkäri haluaa rokotepakon hoitajille.” Luettu 5.9.2023. https://yle.fi/uutiset/3-12153343.

IS 21.10.2021. Lehto, Mika. ”Presidentti Niinistö IS:n haastattelussa: ”Rokottamattomat ovat tehneet itse itsestään panttivankeja.” Luettu 5.9.2023. https://www.is.fi/politiikka/art-2000008347999.html.

HS 22.10.2021. Vasantola, Satu. ”Pelkkiin haittoihin keskittyminen johtaa rokotuspohdinnassa harhaan, esimerkiksi sydänlihastulehduksen riski on taudissa moninkertainen.” Luettu 5.9.2023. https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000008349675.html.

AL 23.10.2021. Thomsson, Iina. ”Tällaista työtä on koronapotilaiden hoito Taysin teho-osastolla – Ylilääkäri kertoo vakavista tapauksista ja hämmennyksestä: ”Rokottamattomien määrä tuntuu masentavalta.” Luettu 4.9.2023. https://www.aamulehti.fi/koronavirus/art-2000008347339.html.

AL 1.11.2021. Kallionpää, Katri. ”Jos rokotetutkin sairastuvat ja tartuttavat tautia, kannattaako rokotuksen ottaminen ollenkaan? Asiantuntija: ’Läpäisyinfektion riski vähenee oleellisesti’.” Luettu 4.9.2023. https://www.aamulehti.fi/koronavirus/art-2000008374977.html.

HS 8.11.2021. Ala-Risku, Päivi. ”HS:n koronakatsaus: ’Sairaalassa olevien määrä lähti taas kasvuun’.” Luettu 5.9.2023. https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000008389221.html.

IS 15.11.2021. Jääskeläinen, Kirsi. ”Rokottamattomat kuormittavat tehohoitoa – Husissa lähestytään jo kriittistä rajaa.” Luettu 5.9.2023. https://www.is.fi/kotimaa/art-2000008404615.html.

IS 28.11.2021. Jääskeläinen, Kirsi. ”Nyt puhuvat he, jotka eivät vielä ole ottaneet koronarokotetta – asiantuntija vastaa 3 yleiseen huoleen.” Luettu 5.9.2023. https://www.is.fi/kotimaa/art-2000008417912.html.